

М. КУЛИК,

**академік НАН України,
директор Інституту загальної енергетики НАН України**

Протягом останніх двадцяти років кошти на відновлення та реконструкцію устаткування теплових електростанцій (ТЕС) практично не спрямовувались. Як наслідок — сьогодні 96 % устаткування теплових електростанцій уже відпрацювали свій ресурс, а 73 % — перевищили граничний. Фактично відбувається спрацювання енергетики «до нуля», до її повного фізичного зношення. Без відповідних капіталовкладень в основні фонди електроенергетична галузь приречена на поступове вмирання. Вже зараз з 36 млн. кВт встановленої потужності ТЕС тільки 17 млн. кВт можуть нести навантаження, інші ж потребують ремонтів або реконструкції. Якщо не вжити відповідних заходів для збереження нашої енергосистеми, процес її деградації і відмирання стрімко розвиватиметься. Розрахунки показують, що вже в 2010 р. більше половини всього обсягу електроенергії ми змушені будемо імпортувати з подальшим різким зростанням частки імпорту.

Не така критична, але схожа ситуація спостерігається в усіх паливних галузях ПЕК: старіють основні фонди, зменшуються загальні виробничі потужності, знижується ефективність виробничої діяльності, погіршуються економічні показники тощо.

Надзвичайно важливою проблемою є рівень енергетичної безпеки. Сьогодні в нашій країні він дуже низький. Зумовлюється це не тим, що власних природних енергоресурсів Україні вистачає лише на те, щоб забезпечити свої потреби десь на 47 % (паливними — на 37 %). Більшість країн світу має такі або навіть гірші рівні енергетичної самозабезпеченості. Проблема полягає в іншому: великі обсяги природного газу (близько 60 млрд. куб. м щорічно) ми імпортуємо з території однієї країни — Росії. Це давало їй змогу, часто майже в односторонньому порядку, диктувати ціни на ключовий для нас енергоресурс. Внаслідок цього Україна платить Росії за природний газ за цінами, які в 2,5—3 рази перевищують ціни для країн Західної Європи (з урахуванням витрат на його транспортування).

За цей період збитки становили щонайменше 12—14 млрд. дол. і в багато разів перевищують наш борг за газ Росії — 1,4 млрд. дол., про який так часто згадують на державних переговорах і у мас-медіа обох країн. У майбутньому, після спорудження обхідних російських експортних газопроводів, ці збитки можуть зрости через подальше підвищення цін на імпортований газ. Переваги постачальника-монополіста дають змогу таким структурам, як РАО «Газпром», використовувати важелі політичного і морального тиску.

Хотів би скористатися з можливості спростувати один розхожий міф, який завдає великої шкоди міжнародному іміджу України. Йдеться про широку кампанію звинувачення нашої країни в крадіжках і несанкціонованих відборах газу з транзитних магістральних газопроводів. Що це відверта, м'яко кажучи, неправда — фахівці з режимів магістральних газопроводів зрозуміли з моменту її появи, про що ми неодноразово говорили, у тому числі й на міжнародних конференціях. Останню крапку в цій «дискусії» поставили керівники підприємства «Укртрансгаз» на конференції «Україна — енергетичний вузол

Європи», яка відбулася у Києві. Під час дискусії з провідними фахівцями і представниками керівництва РАО «Газпром» було неспростовно доведено, що всі надходження російського газу зафіксовані, графіки і режими постачання газу до Західної Європи строго дотримувалися. Що ж до так званих несанкціонованих відборів, то це були короткотермінові угоди між російськими та українськими компаніями про додаткове постачання газу нашій державі за підвищеними цінами. Вже майже рік такі операції не здійснюються, бо вище керівництво України у травні 2000 року надало право «Укртранс газу» відмовлятися від їхньої реалізації. На превеликий жаль, українські засоби масової інформації в кращому випадку мовчать, а часом і повторюють набридлі байки про «крадіжки» Україною російського газу, про які в потрібний момент з таким праведним гнівом розповідають російські ЗМІ.

Ці та низка інших важливих факторів зумовили видання Президентом України розпорядження про розробку Енергетичної стратегії України на період до 2030 року та подальшу перспективу. Інститут загальної енергетики визначено головним розробником Стратегії.

Отже, необхідно передусім окреслити найважливіші проблеми, які мають бути охоплені цією розробкою.

Головними технологічними проблемами переходу електроенергетики країни на шлях сталого розвитку є докорінна перебудова структури генеруючих потужностей у бік забезпечення маневреності та стабільності частоти, підвищення енергетичної і економічної ефективності технологічного устаткування та енергетичних підприємств, забезпечення вимог захисту навколишнього середовища від впливу енергетичних об'єктів.

В атомній енергетиці, виходячи з економічних критеріїв, умов функціонування об'єднаної електроенергетичної системи та з урахуванням ризиків техногенних катастроф, необхідно визначити раціональні рівні її розвитку, розв'язати проблеми створення власного ядерного паливного циклу та національного сховища радіоактивних відходів.

Вугільна промисловість — основний постачальник власного палива в країні. Така ситуація збережеться і в майбутньому завдяки великим покладам українського вугілля. Підвищення ефективності виробничої діяльності вугільних підприємств та вугільної промисловості в цілому необхідно здійснювати шляхом нарощування потужностей ефективно працюючих шахт, спрямування фінансування на розвиток галузі, формування цін на вугільну продукцію залежно від її теплотворності тощо.

У нафтогазовому комплексі необхідно забезпечити раціональне зростання обсягів власного виробництва нафти та газу, модернізацію газотранспортної системи та нафтопереробної промисловості, розпочати роботи із забезпечення альтернативних джерел постачання газу і нафти.

Не менш важливими в Енергетичній стратегії є й такі проблеми, як кардинальні зміни паливно-енергетичних балансів у бік зменшення обсягів та частки природного газу і збільшення частки вугілля; створення механізмів та джерел фінансування модернізації та розвитку галузей енергокомплексу (ці механізми і джерела, безумовно, мають бути позабюджетними); реалізація можливостей енергозбереження і підвищення енергетичної ефективності; вдосконалення системи теплозабезпечення; розвиток енергомашинобудівного комплексу; вдосконалення нормативно-правової бази та науково-технічне забезпечення розвитку енергетики тощо.

У галузі прогнозування розвитку енергетики Україна вперше приступає до такої вагомій розробки, як Енергетична стратегія. Йдеться про забезпечення концентрації та оптимального використання всього наявного в країні науково-технічного потенціалу.

Пропоную схвалити звіт Національної академії наук за 2000 рік.